

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΣΗΜΕΡΑ: Η Περίπτωση του Τμήματος Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Μ. Σκούρτος

Εισαγωγικά

Η ελληνική πολιτεία ξεκίνησε το 1985 το πρόγραμμα δημιουργίας ενός νέου πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου του Αιγαίου, σε μια εθνικά ευαίσθητη και κοινωνικά γρήγορα μεταλλασσόμενη περιοχή της ελληνικής περιφέρειας, το Αιγαίο Αρχιπέλαγος. Η σύλληψη και οργάνωση του νέου αυτού Ιδρύματος, όχι τόσο από τη μεριά της πολιτικής εξουσίας, η οποία είχε τους δικούς της λόγους ίδρυσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου, αλλά από την μεριά όσων καλέσθηκαν να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό του, αποτέλεσε ταυτόχρονα ένα πείραμα και μια πρόκληση.

Το πείραμα έγκειται στον τρόπο οργάνωσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου σε μικρές, αποκεντρωμένες μονάδες Σχολών και τη χωροθέτησή τους σε κοινωνίες αστικού και ημιαστικού τύπου των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Η πρόκληση έγκειται στην υπέρβαση των αδυναμιών του σημερινού τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού συστήματος, ιδίως όπως αυτές εκφράζονται στη λειτουργία των κεντρικών Πανεπιστημίων και η επιδίωξη μιας σύγχρονης για τα ευρωπαϊκά και νέου τύπου για τα ελληνικά δεδομένα σύνθεσης έρευνας και διδασκαλίας.

Στα πλαίσια αυτά το Τμήμα Περιβάλλοντος της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Π.Α., το δυναμικότερο καθ' ομολογία τμήμα του, ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 1986 με δέκα μεταπτυχιακούς φοιτητές και τον επόμενο χρόνο δέχθηκε για πρώτη φορά πενήντα προπτυχιακούς φοιτητές. Σήμερα το Τμήμα Περιβάλλοντος βρίσκεται στο πέμπτο έτος λειτουργίας του με 200 προπτυχιακούς, 30 μεταπτυχιακούς φοιτητές και 18 διδάσκοντες.

Στα παρακάτω δίνεται μια συνοπτική εικόνα του Τμήματος Περιβάλλοντος. Καταρχήν περιγράφεται η φιλοσοφία του προγράμματος σπουδών σε μια προσπάθεια θεμελίωσης της επιστημονικής σκοπιμότητας ίδρυσής του πριν προχωρήσουμε στη σκιαγράφηση του επαγγελματικού προφίλ των αποφοίτων του και έτσι στην επαγγελματική σκοπιμότητα ίδρυσής του. Συνεχίζουμε με την συζήτηση του κατά πόσο υλοποιήθηκε μέχρι τώρα αυτή η φιλοσοφία και τελειώνουμε με μερικές εκτιμήσεις για τους λόγους οι οποίοι επέδρασαν στη διαμόρφωση της σημερινής του φυσιογνωμίας.

Η φιλοσοφία του Προγράμματος Σπουδών

Το περιεχόμενο και η φιλοσοφία του Προγράμματος Σπουδών απορρέει από τη συγκριτική ανάλυση τριών παραγόντων. Πρώτον της ήδη υπάρχουσας κατάστασης στα προγράμματα σπουδών αντιστοιχών Πανεπιστημίων της αλλοδαπής και μάλιστα κατ' αντιστοιχίαν με τους τρεις άξονες, οι οποίοι αποτελούν σήμερα τους βασικούς τομείς του, ήτοι: Περιβαλλοντολογική Μηχανική, Τομέας Οικοσυστημάτων και Τομέας Κοινωνία και Περιβάλλον. Δεύτερον της γενικότερης φιλοσοφίας του Π.Α. και του Τμήματος Περιβάλλοντος ως κομμάτι μιας Σχολής Κοινωνικών Επιστημών. Τρίτον, της πρακτικότητας του Προγράμματός του σχετικά με τις δημιουργούμενες δυνατότητες επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διαμορφωθείσα αντίληψη του Τμήματος, οι σπουδές Περιβάλλοντος έχουν ως αντικείμενό τους, α) τη διαμόρφωση μιας συνολικής προσέγγισης της οικοσυστημικής θεωρίας μέσα από τη συνεργητική αξιοποίηση των γνώσεων που παρέχουν οι επί μέρους σχετικές επιστήμες, όπως είναι κατ' εξοχήν η Βιολογία, Οικολογία, Κοινωνιολογία, Οικονομική, Περιβαλλοντική Μηχανική και οι περιβαλλοντικές εξειδικεύσεις των υπολοίπων Φυσικών Επιστημών, και β) τη διδασκαλία αυτής της συνολικής προσέγγισης της οικοσυστημικής θεωρίας για την εκπαίδευση επιστημόνων και επαγγελματιών ικανών να αναπτύξουν δραστηριότητα στο διευρυνόμενο χώρο της περιβαλλοντικής ανάλυσης και διαχείρισης. Η έμφαση, όσον αφορά το προπτυχιακό πρόγραμμα, δίνεται στη συνθετική κατανόηση των διαστάσεων των περιβαλλοντικών προβλημάτων και φαινομένων, και όχι στη σε βάθος ειδίκευση σε οποιαδήποτε από τις διαστάσεις αυτές. Η ειδίκευση αυτού του είδους ανήκει στο αντικείμενο επι μέρους επιστημών, όπως αυτές που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, ενώ στα πλαίσια των σπουδών περιβάλλοντος η ειδίκευση νοείται με τη δημιουργία στελεχών "ειδικευμένων στη γενικότητα" που απαιτεί η σωστή διαχείριση των προβλημάτων του περιβάλλοντος.

Σε μεταπτυχιακό επίπεδο το βασικό χαρακτηριστικό του προγράμματος σπουδών αποτελεί η διαχειριστική διάσταση των θεμάτων/ειδικοτήτων. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω η ουσία και ο στόχος του μεταπτυχιακού προγράμματος δε μπορεί να είναι η εμβάθυνση στις τεχνικο-φυσικές διαστάσεις του περιβαλλοντικού προβλήματος, κάτι το οποίο μπορεί να γίνει πολύ καλύτερα στα μεταπτυχιακά των παραδοσιακών θετικών επιστημών. Οι διαστάσεις αυτές - το "πώς" του προβλήματος - αποτελούν βέβαια απαραίτητες εισροές για τη σωστή κατανόηση των δυνατοτήτων διαχείρισης, αλλά το ζητούμενο πρέπει να είναι ταυτόχρονα η μελέτη των μηχανισμών εκείνων οι οποίοι διαφωτίζουν το "γιατί".

Η υλοποίηση των παραπάνω σκέψεων στηρίζεται σε δύο άξονες: Πρώτον, την οργάνωση της διδασκαλίας στη βάση όχι μόνο παραδόσεων αλλά και ενός σχετικά μεγάλου αριθμού σεμιναρίων και ασκήσεων. Δίνεται έμφαση, τουλάχιστον μετά τα τέσσερα πρώτα εξάμηνα, στη μετάδοση της γνώσης μέσω στροφής στη μελέτη βιβλιογραφίας, ανάπτυξης σεμιναριακών εργασιών, εμπειρικών εφαρμογών, θερινής πρακτικής εξάσκησης, και έκθεσης

των φοιτητών στη διεθνή ακαδημαϊκή εμπειρία, είτε μέσω τακτικών προσκλήσεων ξένων συναδέλφων, είτε μέσω συμμετοχής των ιδίων των φοιτητών στα προγράμματα ERASMUS.

Αντανακλάσεις των παραπάνω μπορεί να δει κανείς τόσο στην οργάνωση του εξεταστικού στη βάση λιγότερο παραδοσιακών μορφών και περισσότερο εκπόνησης εργασιών, όσο και σε απλά γεγονότα, όπως την ασυνήθιστη για τα ελληνικά δεδομένα χρησιμοποίηση της βιβλιοθήκης, σύγχρονων μέσων πληροφορικής κ.ά.

Δεύτερον, την έμφαση στην έρευνα και στην ακαδημαϊκή εξωστρέφεια. Παρά το μικρό αριθμό των διδασκόντων του το Τμήμα Περιβάλλοντος του Π.Α. έχει μέχρι στιγμής αναπτύξει μια πολυδιάστατη ερευνητική δραστηριότητα. Κύριο παράγοντα επιτυχίας στο σημείο αυτό αποτέλεσε η ανάπτυξη της θεσμικής οργάνωσης της έρευνας μέσω του αντίστοιχου Ειδικού Λογαριασμού.

Η Επαγγελματική Σκοπιμότητα του Τμήματος Περιβάλλοντος

Από την πλευρά του φοιτητή ενός τέτοιου Προγράμματος Σπουδών ανοίγονται δύο εναλλακτικές κατευθύνσεις επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Του γενικού επιστήμονα περιβάλλοντος ή του ειδικού (σε επί μέρους διάσταση) επιστήμονα περιβάλλοντος. Οι δύο αυτές κατευθύνσεις πρέπει και μπορούν να συντεθούν με την παρακολούθηση καταλλήλων συνδυασμών από μαθήματα επιλογής.

Στην πρώτη περίπτωση ο πτυχιούχος θα έχει τα επιστημονικά και επαγγελματικά εφόδια για να διεκδικήσει, είτε μια μέση διευθυντική θέση σε φορέα περιβαλλοντικής πολιτικής ή πρακτικής, είτε να προχωρήσει σε μεταπτυχιακές σπουδές της ίδιας κατεύθυνσης που θα τον προετοίμαζαν για ανώτερες διευθυντικές ευθύνες στον τομέα της επεξεργασίας και διαχείρισης περιβαλλοντικής πολιτικής ή στον τομέα της σχετικής έρευνας.

Στη δεύτερη περίπτωση ο πτυχιούχος θα είχε συγκριτικό πλεονέκτημα για μια αποτελεσματική συμμετοχή σε πολυεπιστημονική ομάδα ή υπηρεσία, ως εμπειρογνώμονας στον τομέα της συγκεκριμένης ειδίκευσής του. Η επιλογή στις δύο παραπάνω κατευθύνσεις δεν αφορά ιεραρχικό επίπεδο επαγγελματικής απασχόλησης, αλλά είδος τέτοιας απασχόλησης και σχετίζεται με τις προδιαθέσεις, την κλίση, την ιδιοσυγκρασία και τους εν γένει προσανατολισμούς του πτυχιούχου.

Είναι γεγονός, ότι οι ανάγκες για περιβαλλοντική διαχείριση αυξάνονται, οι δε επαγγελματικές απαιτήσεις, ιδίως στα πλαίσια της ενιαίας αγοράς, καθίστανται ολοένα υψηλότερες. Από τη μέχρι τώρα εμπειρία της επαγγελματικής απασχόλησης στη διαχείριση περιβάλλοντος στην Ελλάδα, καθίσταται σαφές, τόσο στο κράτος - εργοδότη όσο και στους ιδιώτες επιχειρηματίες, ότι αυτό το οποίο χρειάζεται είναι όχι τόσο εξειδικευμένους μηχανικούς - χημικούς όσο ειδικούς της περιβαλλοντικής διαχείρισης. Η παραπάνω διαπίστωση βασίζεται στην ευμενή υποδοχή των αποφοίτων αντίστοιχων, διεπιστημονικών προγραμμάτων από την αγορά εργασίας, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη (Αγγλία, Γερμανία).

Σκέψεις και Προοπτικές

Η υλοποίηση των παραπάνω στόχων δεν είναι βέβαια εκ των προτέρων εξασφαλισμένη. Ο τρόπος και ο ρυθμός πραγματοποίησης κατά τα πρώτα χρόνια (προτεραιότητα στην υλοποίηση παρά στο σχεδιασμό) στηρίχθηκε στη λογική ότι αυτό το οποίο χρειαζόταν το νέο Πανεπιστήμιο για να ορθοποδήσει ήταν μια βασική "κρίσιμη μάζα" υλικοτεχνικού και ανθρώπινου δυναμικού, η επίτευξη της οποίας ετέθη ως πρωταρχικός στόχος.

Στα πλαίσια αυτά οι δυσκολίες και τα προβλήματα υλοποίησης τόσο του προγράμματος σπουδών, όσο και της οργανωτικής/διοικητικής αυτοτέλειας του Τμήματος Περιβάλλοντος, διαφοροποιούνται από αυτά των κεντρικών Πανεπιστημίων ως προς τρεις τουλάχιστον πλευρές.

Πρώτον, οι αρνητικές συνέπειες του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των Α.Ε.Ι. στην Ελλάδα με τη δυσκαμψία και την έλλειψη αυτονομίας, το οποίο το διακρίνει, επιδρά ανασταλτικά στην εξέλιξη ενός νέου Περιφερειακού Πανεπιστημίου (και όχι μόνο του Π.Α.) περισσότερο από όσο στην περίπτωση των κεντρικών Πανεπιστημίων. Τα κεντρικά Πανεπιστήμια φέρουν μαζί τους όχι μόνο τη δυσκαμψία της μακρόχρονης σύνδεσής τους με γνωστούς και άκαμπτους κανόνες της ακαδημαϊκής ζωής αλλά και ως θετική μεριά αυτού του γεγονότος την ενσωμάτωση σταθεροποιητικών μηχανισμών, αποτέλεσμα της μακρόχρονης εμπειρίας τους. Οι αρνητικές πλευρές του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου πολλαπλασιάζονται στην περίπτωση του Π.Α. το οποίο είναι αναγκασμένο στην κατάσταση αυτή να αναπτύξει μηχανισμούς άμυνας και πίεσης όχι πάντα αποτελεσματικούς.

Παράλληλα υπάρχει μια σειρά εγγενών δυσκολιών, οι οποίες οφείλονται αφενός στην πολυδιάσπαση των σχολών και αφετέρου σε παράγοντες, όπως η έλλειψη ειδικευμένου υποστηρικτικού προσωπικού, οργανωτικής πείρας και κινήτρων μετεγκατάστασης. Παρ' όλα αυτά πιστεύουμε ότι σίγουρα δε λείπει το ακαδημαϊκό κλίμα, η επαφή με την υπόλοιπη ελληνική και διεθνή επιστημονική κοινότητα και η δυνατότητα ερευνητικής δουλειάς. Η απομάκρυνση από το κέντρο δεν επηρέασε αρνητικά κατά την άποψη του γράφοντος τις παραπάνω δυνατότητες.

Στις εγγενείς δυσκολίες ιδιαίτερα του Τμήματος Περιβάλλοντος θα πρέπει να αναφερθεί το πρόβλημα συγκεκριμενοποίησης και διεξαγωγής του προγράμματος σπουδών του. Η διαρκής αναζήτηση της διεπιστημονικότητας στην πράξη και η προσπάθεια εύρεσης κοινής γλώσσας με επιστήμονες διαφορετικής προέλευσης είναι προβλήματα τα οποία ξεπερνιούνται αργά αλλά σταθερά. Ταυτόχρονα όμως η αγωνία των φοιτητών μας για την επαγγελματική τους αποκατάσταση, χαρακτηριστικό της σημερινής γενιάς φοιτητών, λειτουργεί ως μέσο πίεσης (συνειδητά ή ασυνειδητά) για τη στροφή του προγράμματος σπουδών σε πλέον πρακτικές, εμπειρικές εφαρμογές.

Τέλος δε θα πρέπει να ξεχνιέται το χαρακτηριστικό για ένα Περιφερειακό Πανεπιστήμιο πρόβλημα της ενσωμάτωσής του στην τοπική κοινωνία στην οποία "εμφυτεύθηκε". Το Τμήμα Περιβάλλοντος επιπλέον είχε να αντιμετωπίσει την αρνητική στάση των κατοίκων της Μυτιλήνης, απόρροια της, κατά την κοινή γνώμη, απότομης και άδικης κατάργησης της

Παιδαγωγικής Ακαδημίας στην πόλη τους.

Είναι σίγουρο ότι τα Περιφερειακά Πανεπιστήμια πρέπει να ακολουθήσουν μια πολύπλευρη πολιτική κινήτρων προς όλες τις κατευθύνσεις για να ξεπεράσουν μια σειρά μειονεκτημάτων και για να συμβάλουν ουσιαστικά στην πολιτισμική πρόοδο της περιφέρειας.